

**KAJIAN SEJARAH TERHADAP TUMBUH-TUMBUHAN DALAM AL-QUR'AN AL-KARIM:
SATU TINJAUAN
(Historical Study of Plants in Holy Al-Quran: A Review)**

Oleh:
Saipolbarin Ramli*
Ahmad Fikri Husin**

Abstrak

Tajuk ini membincangkan tentang perihalan sejarah dan perkembangan kajian yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dari sudut bahasa. Tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim merangkumi perkataan tumbuh-tumbuhan, perkataan pokok dan nama tumbuhan-tumbuhan. Fokus kajian adalah dalam bidang sejarah yang membincangkan tentang aspek tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dari sudut bahasa dengan bersandarkan kepada hasil karya silam yang pernah dilakukan. Kajian ini menggunakan metode historis dan metode dokumentari yang mengaplikasikan kaedah pengumpulan data secara kualitatif. Kedua-dua metodologi ini mempraktikkan sepenuhnya kaedah kajian perpustakaan. Data yang diperolehi akan dianalisis dengan merujuk kepada hasil karya para sarjana silam dan moden. Perisian komputer serta internet juga digunakan bagi memudahkan proses penganalisaan data ini. Hasil daripada kajian ini menunjukkan bahawa perkembangan sejarah kajian dan penyelidikan yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dalam apa jua bidang sekali pun seperti dalam bidang sains pertanian, sains perubatan, fiqh pertanian, geografi dan sebagainya, asasnya adalah dari kajian yang melibatkan bidang bahasa khususnya bidang leksikografi Arab.

Kata kunci: *Tumbuh-tumbuhan, Al-Qur'an Al-Karim, sejarah, bahasa Arab, leksikografi*

Abstract

This topic discusses on the history and development studies involving plants in Al-Qur'an Al-Karim from the standpoint of language. Plants in Al-Qur'an Al-Karim include the words of plants, word of trees and name of plants. The focus of this research is to study the historical aspect of plants in Al-Qur'an Al-Karim from the language viewpoint. The data was collected qualitatively using the historical and documentary method and both of these methodologies implemented the library research technique. The collected data was analyzed according to the previous work done by the ancient and modern scholars. Computer software and the internet were also used to facilitate the process of data analysis. The result showed that the historical development of the research related to plants in Al-Quran Al-Karim in the field of agricultural sciences, medical sciences, fiqh agriculture and geography are basically originated from the language areas particularly in the field of Arabic lexicography.

Keywords: *Plants, Al-Qur'an Al-Karim, history, Arabic language, lexicography*

Pendahuluan

Topik perbincangan berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam bermula seawal era penurunan kitab suci Al-Qur'an Al-Karim. Ini kerana terdapat banyak ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Selain itu, terdapat banyak juga hadith Nabi

---

* Saipolbarin bin Ramli, pensyarah di Jabatan Bahasa Moden, Fakulti Bahasa dan Komunikasi, Universiti Pendidikan Sultan Idris, Tanjong Malim Perak. Email: saipolbarin@fbk.upsi.edu.my

** Ahmad Fikri bin Hj. Husin, PhD, pensyarah di Jabatan Bahasa Arab dan Bahasa-Bahasa Timur Tengah, Fakulti Bahasa dan Linguistik, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.

S.A.W yang secara tidak langsung membincangkan perihalan tumbuh-tumbuhan serta kegunaannya, contohnya hadith berkaitan dengan kegunaan *al-Habbat al-Sawda'*. Hadith yang diriwayatkan oleh al-Bukhari dari 'A'isyah r.a, Nabi S.A.W bersabda¹:

إِنَّ هَذِهِ الْحَبَّةَ السَّوْدَاءَ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا مِنَ السَّامِ. فَلْتُ وَمَا السَّامُ؟ قَالَ: الْمَوْتُ."

Maksudnya: "Sesungguhnya *al-Habbat al-Sawda'* ini adalah penawar bagi segala penyakit melainkan *al-Sam*. 'A'isyah r.a bertanya: Apakah *al-Sam* itu? Jawab Nabi (S.A.W): kematian".

Menurut al-Nuwaihiy (1995:1:412), kedua-dua faktor ini telah menjadi pendorong kepada para sarjana Arab-Islam untuk melibatkan diri dalam kajian yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan secara serius.

Perbincangan berkaitan dengan kajian terhadap tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim secara umumnya dapat dibahagikan kepada tiga kategori. Kategori tersebut ialah:

1. Kajian tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam.
2. Tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.
3. Gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Kajian Tumbuh-Tumbuhan Dalam Kalangan Sarjana Arab-Islam

Terdapat tiga peringkat sejarah perkembangan kajian berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam. Peringkat-peringkat tersebut ialah:

Peringkat pertama: Perbincangan dan penyusunan ilmu berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan yang dilakukan bersama-sama dengan disiplin-disiplin ilmu yang lain seperti dalam bidang bahasa, leksikografi dan perubatan. Para sarjana Arab-Islam dalam bidang bahasa Arab merupakan golongan terawal yang telah menceburkan diri dalam bidang dunia tumbuh-tumbuhan. Ini kerana, pada era perkembangan ilmu dalam kalangan bangsa Arab-Islam, disiplin ilmu yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan adalah sebahagian daripada disiplin ilmu yang berkaitan dengan bahasa khususnya dalam bidang leksikografi Arab.

Aktiviti perterjemahan hasil karya dari tamadun silam merupakan langkah pertama yang dilakukan pada peringkat ini. Aktiviti perterjemahan ini melibatkan pakar bidang bahasa khususnya dalam bidang leksikografi Arab. Antara hasil karya yang diterjemahkan pada peringkat ini ialah karya-karya yang dihasilkan dari tamadun Yunani dan Rom. Aktiviti penterjemahan karya dari tamadun Yunani melibatkan hasil karya dari tokoh-tokoh sarjana yang hebat seperti hasil karya Aristotle dan muridnya Theophrastus (372-288SM) yang telah menghimpunkan pelbagai jenis nama tumbuh-tumbuhan yang terdapat di dunia dalam dua karyanya yang bertajuk *تَارِيحُ النَّبَاتَاتِ (Historia de Plantis)* dan *عِلَلُ النَّبَاتَاتِ (De Cousis Plantarum)*. Theophrastus (372-288SM) merupakan sarjana pertama yang menceburi bidang tumbuh-tumbuhan secara formal dan dikenali dengan gelaran bapa tumbuh-tumbuhan.

Selain itu, para sarjana ini juga telah menterjemahkan karya dari tamadun Rom seperti karya Gaius Plinius Secundus yang bertajuk *التَّارِيحُ الطَّبِيعِيُّ (Naturalis Historia)* yang terdiri daripada 27 jilid. Aktiviti penterjemahan juga dilakukan terhadap karya perubatan Yunani seperti karya Pedanius Dioscorides bertajuk *Latin de Materia Medica* yang juga dikenali dalam bahasa Arab sebagai *الْحَشَائِشُ*. Aktiviti penterjemahan ini telah siap dilakukan oleh seorang Kristian yang bernama Istafan bin Basil (*إِصْطَفَانُ بَنُ*)

¹ Sahih al-Bukhariy, Kitab al-Tibb, bab *Habbatus al-Sawda'*, hadith nombor 5363.

(بأسيل) di Baghdad semasa pemerintahan kerajaan al-'Abasiy iaitu pada zaman khalifah al-Mutawakkal (232-237H). Gerak kerja yang dilakukan ini menunjukkan bahawa pemerintahan Islam sangat mengambil berat terhadap gerak kerja perpindahan ilmu pengetahuan dari pelbagai disiplin ilmu yang melibatkan kepelbagaian tamadun manusia tanpa batasan agama, bangsa dan geografi².

Sepanjang kerja-kerja penterjemahan dilakukan, terdapat beberapa istilah yang tidak diterjemahkan ke dalam bahasa Arab disebabkan oleh faktor kesukaran memahami istilah-istilah tersebut dalam bahasa Arab. Aktiviti penterjemahan buku ini diteruskan sehingga siap sepenuhnya pada zaman pemerintahan kerajaan Islam Andalus di bawah khalifah 'Abd al-Rahman al-Nasir (300-350H). Raja kerajaan Constantinople ke-7 telah menghantar satu salinan lain buku tersebut kepada baginda sebagai rujukan untuk aktiviti terjemahan tersebut. Khalifah 'Abd al-Rahman al-Nasir telah melantik beberapa orang doktor sarjana perubatan dari bangsa Arab dan Yunani sebagai ahli jawatankuasa yang bertanggung jawab untuk melaksanakan aktiviti penterjemahan tersebut. Hasil dari gerak kerja yang dilakukan, buku tersebut dapat diterjemahkan ke dalam bahasa Arab dengan lebih tepat dan terperinci dan siap sepenuhnya pada tahun 337H³.

Hasil penterjemahan buku-buku dari tamadun luar merupakan satu langkah efektif yang dilakukan oleh para sarjana Arab-Islam dalam usaha untuk memperbanyakkan koleksi ilmiah yang sedia ada. Ia juga merupakan penyumbang utama kepada perkembangan ilmu pengetahuan dalam peradaban Arab-Islam. Seterusnya buku-buku terjemahan ini akan dibahaskan secara ilmiah. Ada di antara maklumat yang diterima pakai dan ada pula yang ditolak. Akhirnya para sarjana ini akan menghasilkan karya baru hasil inovasi daripada terjemahan tersebut dengan ditambah maklumat-maklumat baru yang tidak terdapat dalam hasil karya sebelumnya.

Peringkat permulaan perbincangan dan penyusunan ilmu berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam dilakukan bersama-sama dengan perbincangan dan penyusunan dari disiplin-disiplin ilmu yang lain seperti bidang bahasa, leksikografi dan perubatan. Sarjana Arab-Islam dalam bidang bahasa Arab merupakan golongan terawal yang telah menceburkan diri dalam bidang dunia tumbuh-tumbuhan. Ini kerana, pada era perkembangan ilmu dalam kalangan bangsa Arab-Islam, disiplin ilmu yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan adalah sebahagian daripada disiplin ilmu yang berkaitan dengan bahasa khususnya dalam bidang leksikografi Arab.

Disiplin ilmu yang berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan tidak berdiri secara bersendirian, sebaliknya ia merupakan sebahagian daripada disiplin ilmu yang lain. Contoh karya dalam bidang bahasa Arab yang membincangkan tentang tumbuh-tumbuhan secara tidak langsung ialah *كِتَابُ الصِّفَاتِ فِي اللُّغَةِ* (*Kitab al-Siffat fi al-Lughat*) karangan al-Nadir bin Syumail (203H)⁴. Dalam karya ini, perbincangan berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan berada pada bab terakhir iaitu bab lima. Perbincangan dalam bab ini meliputi bidang pertanian, pokok dan buah anggur, nama sayur-sayuran, pokok-pokok, angin, awan dan hujan.

Pada pertengahan kurun ke-2 Hijrah, bermulanya aktiviti penulisan karya Arab-Islam secara sistematik. Terdapat tiga pendapat tentang tokoh Arab-Islam pertama yang telah menghasilkan karya dalam peradaban Arab-Islam. Tokoh-tokoh ini ialah 'Abd al-Malik bin 'Abd al-'Aziz bin Jurajj al-Basriy (155H), Abu al-Nasir Sa'id bin Abu 'Urubāt (156H) dan Rabi' bin Sabih (160H)⁵. Usaha yang dipelopori

² *Qissat al-'Ulum al-Tibbiyyat fi al-Hadarat al-Islamiyyat* oleh Raghīb al-Sarjaniy (2009:122).

³ *Tarikh al-Nabat 'inda al-'Arab* oleh Ahmad 'Isa (1944:64).

⁴ *Bughyat al-Wu'at fi al-Tabaqat al-Lughawiyyin wa al-Nuhhat* oleh al-Suyutiyy (1979:2:316).

⁵ *Mawsu'at al-Hadarat al-'Arabiyyat al-Islamiyyat* oleh al-Nuwaihiy (1995:1:414).

oleh tokoh-tokoh ini diteruskan oleh tokoh-tokoh selepasnya seperti al-Khalil bin Ahmad al-Farahidiy (170H) yang merupakan pengarang kepada *كِتَابُ الْعَيْنِ* (*Kitab al-'Ain*) yang telah merekodkan sejumlah besar istilah tumbuh-tumbuhan.

Berpandukan kepada metode yang telah dipelopori oleh al-Khalil bin Ahmad al-Farahidiy, lahir ramai lagi para sarjana Arab-Islam seperti Ibn al-Sikkit (244H) pengarang kitab *الْأَلْفَاظُ* (*al-Alfaz*), al-Jawhariy (393H) pengarang kamus *الْصِّحَاحُ* (*al-Sihhah*), Ibn Sidah (458H) pengarang kamus *الْمُخَصَّصُ* (*al-Mukhassas*), Ibn Manzur (711H) pengarang kamus *لِسَانُ الْعَرَبِ* (*Lisan al-'Arab*), Maj al-Din al-Fairuzabadiy (817H) pengarang *الْقَامُوسُ الْمُحِيطُ* (*al-Qamus al-Muhit*) dan Murtada al-Zabidiy (1205H) pengarang kitab *تَاَجُ الْعَرُوسِ* (*Taj al-'Arus*).

Peringkat kedua: Peringkat penyusunan ilmu pengetahuan mengikut pengkhususan dalam bidang masing-masing. Setelah berlakunya perkembangan ilmu pengetahuan dalam kalangan sarjana Arab-Islam, perbincangan berkaitan dengan disiplin ilmu-ilmu tertentu mula dibincangkan dan disusun secara berasingan mengikut disiplin ilmu masing-masing termasuklah perbincangan berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan. Rentetan daripada itu, maka lahirlah ramai tokoh sarjana Arab-Islam yang mahir dalam bidang masing-masing dengan menghasilkan karya mereka tersendiri.

Abu 'Ubaidat Mu'ammār bin al-Muthanna (209H) merupakan tokoh Arab-Islam yang terawal terlibat secara khusus dalam bidang sains pertanian dengan menghasilkan karya yang bertajuk *كِتَابُ الزَّرْعِ* (*Kitab al-Zar'u*). Malangnya kitab ini telah hilang dan tidak sampai kepada tamadun hari ini. Kewujudan kitab ini diketahui melalui catatan nama kitab ini oleh para sarjana Arab-Islam dalam catatan mereka ketika membahaskan topik berkaitan dengan ketokohan Abu 'Ubaidat Mu'ammār bin al-Muthanna⁶. Usaha ini diteruskan oleh beberapa tokoh lain seperti Abu Zaid al-Ansariy (215H) yang telah menghasilkan *كِتَابُ النَّبَاتِ وَالشَّجَرِ* (*Kitab al-Nabat wa al-Syajar*)⁷. Kitab ini juga dikenali dengan nama *كِتَابُ الشَّجَرِ وَالْكَالَاءِ* (*Kitab al-Syajar wa al-Kala'*)⁸, *الْشَّجَرُ وَالنَّبَاتُ* (*al-Syajar wa al-Nabat*)⁹, *الْكَالَاءُ وَالشَّجَرُ* (*al-Kala' wa al-Syajar*)¹⁰ dan *النَّبَاتُ* (*al-Nabat*)¹¹.

Al-Asma'iy (216H) merupakan salah seorang tokoh dalam bidang tumbuh-tumbuhan yang telah banyak memberi sumbangan dalam bidang leksikografi Arab dalam karyanya yang bertajuk *كِتَابُ النَّبَاتِ وَالشَّجَرِ* (*Kitab al-Nabat wa al-Syajar*). Di dalam kitab ini, al-Asma'iy telah menyenaraikan pelbagai jenis tumbuh-tumbuhan yang dikenali dalam kalangan masyarakat Arab. Kitab ini merupakan antara rujukan utama yang digunakan oleh ahli leksikografi Arab untuk mendapatkan makna yang berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan. Dalam kitab ini, al-Asma'iy telah menyenaraikan sebanyak 277 nama tumbuh-tumbuhan. Selain itu, al-Asma'iy telah membahagikan isi kandungan kitab ini kepada lapan bab. Bab satu membincangkan tentang aspek tumbuh-tumbuhan secara umum. Bab dua membincangkan tentang

⁶ *Al-Gharib al-Musannaf* oleh Abu 'Ubaid al-Qasim Sallam (1989:95).

⁷ Kitab ini dikenali oleh kebanyakan para sarjana Arab-Islam dengan nama *كِتَابُ النَّبَاتِ وَالشَّجَرِ*. Lihat *Kasyf al-Zunun 'An Asamiy al-Kutub wa al-Funun* oleh Mustafa bin 'AbdulLah Hajiy Khalifat (1941:2:1466).

⁸ *Tarikh al-Adab al-'Arabiyy* oleh Carl Brockelmann (1941:2:147).

⁹ *Fihrasat Ibn Khayr* oleh Amawiy al-Asybili (1989:2:479).

¹⁰ *Al-Muhkam wa al-Muhit al-'A'zam fi al-Lughat* oleh Ibn Sidah (2003:1:29) pada tajuk perkataan *غَضَنٌ*.

¹¹ *Al-Mukhassas* oleh Ibn Sidah (t.t:11:182).

tumbuh-tumbuhan الأَحْرَارِ (yang boleh dimakan terus) dan tumbuh-tumbuhan عَيْرِ الأَحْرَارِ (yang perlu dimasak dahulu sebelum dimakan). Bab tiga membicarakan tentang nama tumbuh-tumbuhan الأَدْكُورُ (jantan). Bab empat membicarakan tentang nama tumbuh-tumbuhan عَيْرِ الأَدْكُورِ (tidak bersifat jantan). Bab lima membicarakan tentang jenis tumbuh-tumbuhan الحَمِضُ (berasid). Bab enam membicarakan jenis tumbuh-tumbuhan yang hidup di kawasan السَّهْلِ (ladang).

Bab tujuh membicarakan tentang jenis tumbuh-tumbuhan yang hidup di kawasan الرَّمْلِ (berpasir). Bab lapan merupakan bab terakhir dalam kitab ini yang membicarakan tentang tajuk الشَّجَرُ (pokok). Walaupun begitu, menurut Ramadan 'Abd al-Tawwab dalam bukunya *Fusul fi Fiqh al-'Arabiyyat* (1999:211), terdapat beberapa istilah tumbuh-tumbuhan yang disenaraikan dalam kitab ini tanpa diberi sebarang ulasan oleh penulis contohnya untuk perkataan كَبْرٌ.

Ibn al-'A'rabiyy Muhammad bin Ziyad (231H) pula telah menghasilkan tiga karya utama dalam bidang tumbuh-tumbuhan¹². Karya-karya tersebut ialah كِتَابُ النَّبَاتِ (*Kitab al-Nabat*), كِتَابُ النَّبَاتِ وَالْبَقْلِ (*Kitab al-Nabat wa al-Baqal*) dan كِتَابُ صِفَةِ الزَّرْعِ (*Kitab Siffat al-Zar'u*). Seorang lagi tokoh yang bernama Abu Nasr Ahmad bin Hatim al-Bahiliy (231H) telah menghasilkan dua karya utama dalam bidang tumbuh-tumbuhan yang bertajuk كِتَابُ الشَّجَرِ وَالنَّبَاتِ (*Kitab al-Syajar wa al-Nabat*) dan الزَّرْعُ وَالنَّخْلُ (*al-Zar'u wa al-Nakhl*). Abu Nasr Ahmad bin Hatim al-Bahiliy (231H) juga dikenali dengan gelaran budak al-Asma'iy (عَلَامُ الْأَصْمَعِيِّ)¹³.

Selain itu, terdapat banyak lagi karya-karya lain yang dihasilkan berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan pada zaman tersebut seperti kitab النَّبَاتِ (*al-Nabat*) oleh Abu Yusuf Ya'qub bin al-Sikkit (244H)¹⁴, kitab النَّبَاتِ (*al-Nabat*) oleh Abu Ja'far Muhammad bin Habib (245H)¹⁵, kitab الْبَقْلُ (*al-Baqal*), kitab النَّخْلَةُ (*al-Nakhlat*) dan kitab الزَّرْعُ (*al-Zar'u*) oleh Abu Hatim al-Sajastaniy (255H)¹⁶, kitab الزَّرْعُ وَالنَّخْلُ (*al-Zar'u wa al-Nakhl*) oleh 'Amru bin Bahr al-Jahiz (255H)¹⁷ dan kitab النَّبَاتِ (*al-Nabat*) oleh Abu Sa'id al-Hassan bin al-Hussin bin 'Abd al-Rahman bin al-'Ala' bin Abi Safrat al-Sukariy (275H) yang merupakan salah seorang daripada anak murid Abu Hatim al-Sajastaniy¹⁸.

Seorang lagi tokoh Arab-Islam yang banyak memberi sumbangan dalam disiplin ilmu berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan ialah Abu Hanifat Ahmad bin Dawwud al-Daynuriy (282H) yang telah mengarang buku yang bertajuk كِتَابُ النَّبَاتِ (*Kitab al-Nabat*)¹⁹. Kitab ini merupakan antara kitab yang termahsyur berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dalam bahasa Arab. Kitab ini telah menjadi rujukan utama kebanyakan tokoh-tokoh besar dalam bidang bahasa Arab dalam karya mereka seperti

¹² *Al-Fihrisat* oleh Abu al-Faraj Muhammad bin Ishaq al-Nadim (2009:1:207).

¹³ *Al-Fihrisat* oleh Abu al-Faraj Muhammad bin Ishaq al-Nadim (2009:1:157).

¹⁴ *Nazhat al-Alba' fi Tabaqat al-'Udaba'* oleh Abu al-Barakat 'Abd al-Rahman al-Anbariy (1985:137).

¹⁵ *Al-Fihrisat* oleh Abu al-Faraj Muhammad bin Ishaq al-Nadim (2009:1:329).

¹⁶ *Ibid*: 1:168.

¹⁷ *Ibid*: 1:577.

¹⁸ *Nazhat al-Alba' fi Tabaqat al-'Udaba'* oleh Abu al-Barakat 'Abd al-Rahman al-Anbariy (1985:160).

¹⁹ *Fihrasat Ibn Khair* oleh Amawiy al-Asybiliy (1989:2:490).

kitab *جَمَهْرَةُ اللَّغَةِ* (*Jamharat al-Lughat*) oleh Ibn Durayd (321H), kitab *تَهْذِيبُ اللَّغَةِ* (*Tahzib al-Lughat*) oleh al-Azhariy (370H), *كِتَابُ الشَّجَرِ وَالنَّبَاتِ* (*Kitab al-Syajar wa al-Nabat*) oleh Ibn Khaluwayyat (370H), kitab *الصِّحَاحُ* (*al-Sihhah*) oleh al-Jawhariy (393H), *الْمُحْكَمُ* (*al-Muhkam*) dan *الْمُخَصَّصُ* (*al-Mukhassas*) oleh Ibn Sidah (458H), *الْعُبَابُ الزَّائِرُ وَاللَّبَابُ الْفَاحِشُ* (*al-'Ubab al-Zakhir wa al-Lubab al-Fakhir*) oleh al-Hassan bin Muhammad al-Saghaniy (650H), *لِسَانُ الْعَرَبِ* (*Lisan al-'Arab*) oleh Ibn Manzur (630-711H), *الْقَامُوسُ الْمُحِيطُ* (*al-Qamus al-Muhit*) oleh Maj al-Din al-Fairuzabadiy (817H) dan *تَاجُ الْعُرُوسِ* (*Taj al-'Arus*) oleh Murtada al-Zabidiy (1205H). Selain itu, kitab ini juga menjadi rujukan dalam bidang sains perubatan dan kesusasteraan Arab. Ibn al-Baitar (1248H) dalam kitab perubatannya *al-Jami' al-Mufradat al-'Adawiyyat* telah menukulkan hampir 130 istilah dari kitab al-Nabat Abu Hanifat. Manakala 'Abd al-Qadir bin 'Umar al-Baghdadiy pula menjadikan kitab *al-Nabat* Abu Hanifat sebagai rujukan utama dalam bukunya yang bertajuk *Khazanat al-'Adab*²⁰.

Peringkat ketiga: Perbincangan dunia tumbuh-tumbuhan bersama-sama dengan disiplin ilmu yang lain khususnya dalam bidang sains perubatan, sains pertanian dan sains geografi. Ramai tokoh-tokoh hebat yang dilahirkan dalam bidang sains perubatan seperti Hunain bin Ishaq al-'Abadiy (264H) pengarang *كِتَابُ فِي الْأَدْوِيَّةِ الْمُفْرَدَةِ* (*Kitab fi al-'adawiyyat al-Mufradat*), Ishaq bin Hunain bin Ishaq al-'Abadiy (298H) pengarang *كِتَابُ فِي الْأَدْوِيَّةِ الْمُفْرَدَةِ* (*Kitab fi al-'adawiyyat al-Mufradat*), Abu Yusuf bin Ya'qub al-Kindiy (260H) pengarang *كِتَابُ الْأَدْوِيَّةِ الْمُمْتَحَنَةِ* (*Kitab al-'Adawiyyat al-Mumtahanat*), Abu Bakar Muhammad al-Razi (313H) pengarang kitab *الْحَاوِي فِي الْأَطْبِ* (*al-Hawiy fi al-Tibb*), Abu 'Aliy al-Hussin bin Sina (428H) pengarang kitab *الْقَانُونُ فِي الْأَطْبِ* (*al-Qanun fi al-Tibb*) dan al-Antakiy (1008H) pengarang kitab *الذِّكْرَةُ* (*al-Tazkirat*).

Terdapat banyak karya dalam bidang sains pertanian yang dihasilkan oleh tokoh-tokoh Arab-Islam. Antara karya-karya tersebut ialah *كِتَابُ الْفَلَاحَةِ الْبِنْتِيَّةِ* (*Kitab al-Falahat al-Nibtiyyat*) oleh Abu Bakar bin Wahsiyyat, kitab *الْفَلَاحَةُ* (*al-Falahat*) oleh Ibn al-'Awam, kitab *بَغْيَةُ الْفَلَّاحِينَ فِي الْأَشْجَارِ الْمَثْمَرَةِ وَالرِّيَاحِينَ* (*Bughyat al-Falahin fi al-Asyjar al-Muthamarat wa al-Rayahin*) oleh al-'Abbas bin 'Aliy bin Dawwud al-Ghasaniy Rasul Khalifat dan kitab *الْفَلَاحَةُ* (*al-Falahat*) oleh Radiy al-Din al-Ghazziy al-Quraisiy.

Manakala karya yang dihasilkan dalam bidang sains geografi pula antaranya ialah kitab *الْبُلْدَانُ* (*al-Buldan*) oleh Ibn Wadih al-Ya'qubiy (292H), kitab *الْأَعْلَاقُ النَّفِيسَةُ* (*al-'A'laq al-Nafisat*) oleh Ibn Rustat (300H), kitab *صِفَةُ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ* (*Sifat Jazirat al-'Arab*) oleh al-Hamdaniy (334H) dan kitab *تُحْفَةُ النَّظَارِ فِي غَرَائِبِ الْأَقْدَارِ* (*Tuhfat al-Nazar fi Qara'ib al-Amsar wa 'Aja'ib al-Aqdar*) oleh Abu 'Abdullah Muhammad yang lebih dikenali dengan nama Ibn Batutat (779H).

Tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim

Terdapat banyak kajian silam dan moden yang membincangkan berkaitan dengan istilah, nama dan dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Secara keseluruhannya, perbincangan berkaitan dengan

²⁰ *Tarikh al-Nabat 'Inda al-'Arab* oleh Ahmad 'Isa (1944:36).

dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dapat dilihat dalam beberapa bidang utama seperti bidang saintifik tumbuh-tumbuhan, tumbuh-tumbuhan dan sains pertanian, tumbuh-tumbuhan dan sains perubatan, fiqh pertanian dan gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim. Dari satu sudut yang lain pula, tajuk-tajuk perbincangan berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan ini, ada yang dibincangkan secara khusus dengan tajuk yang berasingan dalam Al-Qur'an Al-Karim, dan ada pula yang dibincangkan bersama-sama dengan tajuk-tajuk besar yang lain dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Kajian yang dilakukan oleh Muhammad 'Abduh Dasuqiy dari Universiti Sudan Sains dan Teknologi yang bertajuk *al-Nabat fi Al-Qur'an wa Al-Sunnat min al-Manzur al-Islamiy* (2011) merupakan salah satu contoh kajian yang berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dan sains pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim dan Sunnah Nabi S.A.W. Topik yang dibincangkan dalam kajian ini adalah berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan sebagai rezeki kepada manusia, hubungan antara air dan tumbuh-tumbuhan, tumbuh-tumbuhan sebagai makanan untuk binatang, tumbuh-tumbuhan yang menjadi makanan penghuni neraka, pokok-pokok kayu yang terdapat di neraka dan buah-buahan yang terdapat di dalam syurga.

Selain itu, dalam kajian ini juga menyenaraikan beberapa hadis Nabi S.A.W tentang galakan bercucuk tanam dan beberapa hukum yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan seperti larangan memotong, mencabut atau menebang pokok-pokok yang terdapat di Makkah dan Madinah. Keseluruhan perbincangan dalam kajian ini adalah berkisarkan kepada bidang sains pertanian dan hukum hakam yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Selain itu, kajian ini juga tidak melibatkan keseluruhan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim, sebaliknya hanya tertumpu kepada beberapa jenis tumbuh-tumbuhan yang dipilih seperti pokok kurma dan pokok zaitun.

Terdapat juga beberapa buah buku yang dihasilkan berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dan sains pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim seperti buku bertajuk *Ayat al-Nabat fi Al-Qur'an* karangan Zaghul al-Najar terbitan Maktabat al-Syuruq pada tahun 2004. Kandungan bab dalam buku ini ialah sebanyak lima bab dengan jumlah bilangan muka surat sebanyak 500 muka surat. Perbincangan bab satu adalah berkisarkan kepada perbincangan *al-I'jaz* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab dua membincangkan tentang pandangan ahli-ahli tafsir Arab-Islam berkaitan dengan ayat kejadian dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab tiga membincangkan tentang prinsip-prinsip yang diperlukan ketika membincangkan ayat-ayat ilmiah yang berkaitan dengan perkara-perkara *al-I'jaz* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab empat pula membincangkan tentang ayat-ayat yang berkaitan dengan kejadian bumi serta kehidupan yang berada di atasnya. Hanya bab lima dari buku ini yang membincangkan tentang ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Walau pun begitu hanya 18 ayat sahaja yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dibincangkan dalam bab ini. Penulis tidak mengambil keseluruhan ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim, sebaliknya hanya memilih ayat-ayat yang tertentu sahaja. Ini menyebabkan kajian ini tidak menyeluruh kepada keseluruhan istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Selain itu, fokus perbincangan dalam bab lima ialah bidang tafsir dan hubungannya dengan ilmu tauhid.

Seorang lagi tokoh penyelidik moden yang banyak membincangkan tentang dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah Nazmi Khalil Abu al-'Ata dari Universiti Kaherah Mesir. Beliau telah menghasilkan tiga buah buku berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Judul buku-buku tersebut ialah *I'jaz al-Nabat fi Al-Qur'an Al-Karim* (1979), *Ayat Mu'jizat min Al-Qur'an Al-Karim wa 'Alim al-Nabat* (1996) dan *Mu'jizat min Al-Qur'an al-Karim wa 'Alim al-Nabat* (2011).

Kajian yang dilakukan ini adalah kesinambungan kepada kajian yang pernah dilakukan oleh penyelidik sebelum ini yang berkisarkan kepada tajuk perbincangan berkaitan dengan bidang sains pertanian dan hubungannya dengan akhidah. Dalam kajian ini, penulis menegaskan bahawa tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim merupakan satu bukti kukuh tentang kewujudan Allah S.W.T. Jumlah keseluruhan ayat tumbuh-tumbuhan yang dibincangkan dalam kajian ini ialah lebih dari 30 ayat. Fokus utama dalam kajian ini ialah tafsiran ayat-ayat tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dari perspektif saintifik tumbuh-tumbuhan di samping tidak melupakan tafsiran dari aspek bahasa. Menurut penulis, adalah menjadi keperluan kepada orang Islam untuk mengetahui tafsiran ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim secara saintifik kerana ia merupakan salah satu pemangkin kepada percambahan ilmu pengetahuan dalam usaha untuk mencapai tahap kemajuan dalam peradaban kehidupan manusia. Penulis merupakan seorang tenaga pengajar di Universiti Kaaherah di Kuliah Sains Pertanian. Oleh itu, kajian ini merupakan satu sumbangan yang sangat bermanfaat kepada umat Islam yang memaparkan titik persamaan antara sains moden dan Al-Qur'an Al-Karim.

Selain daripada buku-buku berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim, terdapat juga beberapa artikel pendek yang ditulis berkisarkan kepada tajuk dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Antara artikel tersebut ialah artikel yang bertajuk *al-Nabat fi Al-Qur'an Al-Karim Ni'am wa Ibda'* oleh al-Mu'taz Yahya Sanbal dari majalah *al-Tabyan* bilangan 102 tahun 2012. Perbincangan artikel ini adalah dari skop perbincangan berkaitan dengan ilmu tafsir dan sejarah yang berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Penulis telah menyenaraikan beberapa ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Selain itu, penulis juga membincangkan beberapa jenis tumbuh-tumbuhan dan hubungannya dengan para Nabi serta umat terdahulu seperti pohon syurga dan Nabi Adam a.s, Nabi Musa a.s bersama dengan pengikutnya dari kalangan Bani Israel, Nabi Yusuf a.s dan jerami gandumnya dan lain-lain lagi. Penulis juga membincangkan tentang tumbuh-tumbuhan yang berada di syurga dan neraka seperti yang tercatat dalam Al-Qur'a Al-Karim.

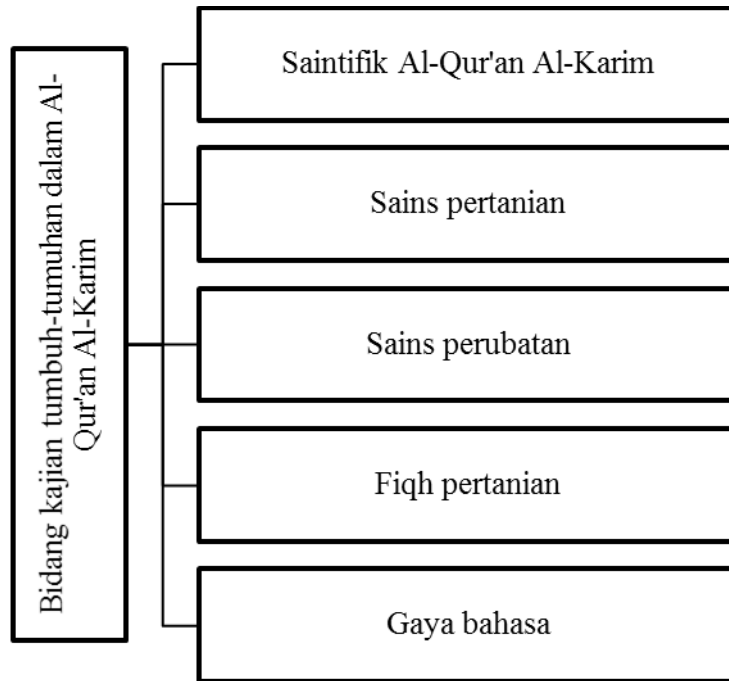
Terdapat juga kajian tempatan berkaitan dengan dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim seperti kajian ilmiah yang dilakukan oleh Muhammad Fauzi Jumingan yang bertajuk konsep agro-pertanian dalam Al-Qur'an menurut perspektif semantik-pragmatik (2006) dari Universiti Putra Malaysia. Kajian ini membincangkan konsep pertanian dalam Islam seperti yang digambarkan oleh Al-Qur'an Al-Karim. Kajian ini juga menyentuh beberapa permasalahan hukum yang berkaitan dengan aktiviti pertanian dalam Islam. Contoh hukum pertanian yang diharamkan oleh Islam seperti penanam anggur untuk tujuan penghasilan Arak dan hukum permasalahan pemasaran hasil pertanian seperti masalah monopoli perdagangan dalam Islam. Objektif kajian ini, adalah untuk menghasilkan direktori indeks dan sub-bidang dalam domain agrotani dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Walau pun begitu, kajian ini tidak membincangkan istilah pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim dari aspek bahasa secara khusus. Sebaliknya, kajian ini lebih tertumpu kepada perbincangan permasalahan hukum fiqh dalam bidang pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kajian ini turut membincangkan beberapa pandangan ulama Islam berkenaan dengan permasalahan fiqh pertanian bersandarkan kepada ayat-ayat pertanian dan hadis Nabi S.A.W. Selain itu, istilah pertanian yang dikumpulkan dari Al-Qur'an Al-Karim dalam kajian ini adalah tidak menyeluruh. Kajian ini hanya menyenaraikan 83 ayat yang berkaitan dengan istilah pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim. Jumlah sebenar ayat pertanian dalam Al-Qur'an Al-Karim adalah berjumlah hampir kepada 158 ayat dengan penggunaan istilah pertanian hampir kepada 236 istilah pertanian.

Selain itu, terdapat beberapa kajian tempatan lain yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim seperti kajian yang dilakukan oleh Dunya bin Dir bertajuk *Gambaran Pertanian di Dalam Al-*

Quran (2001) dari Universiti Putra Malaysia. Fokus kajian ini adalah dalam bidang semantik dan tatabahasa berkaitan dengan ayat-ayat tumbuh-tumbuhan dalam surah al-Baqarat. Dalam kajian ini penulis hanya memaparkan tafsiran ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dari perspektif tafsiran ahli tafsir silam tanpa menyentuh secara mendalam aspek yang berkaitan dengan bidang semantik dan tatabahasa. Perbincangan berkaitan dengan tatabahasa pula hanya sekadar melakukan fleksi ringkas terhadap ayat-ayat ini tanpa melibatkan perbincangan dari kalangan ahli bahasa Arab silam.

Rajah 1.1: Bidang kajian yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim

Gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim

Kajian berkaitan dengan gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim banyak dilakukan oleh para sarjana silam dan moden khususnya dalam bidang bahasa Arab dan Al-Qur'an Al-Karim. Terdapat tiga bentuk perbincangan yang dilakukan oleh para pengkaji gaya bahasa Al-Qur'an Al-Karim. Bentuk pertama ialah perbincangan berkaitan dengan keseluruhan bentuk gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bentuk kedua ialah perbincangan berkaitan dengan jenis-jenis gaya bahasa tertentu dalam Al-Qur'an Al-Karim dan bentuk ketiga pula merupakan pengkhususan berkaitan dengan gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Ketiga-tiga bentuk kajian ini secara tidak langsung akan melibatkan perbincangan berkaitan dengan nama tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Nama tumbuh-tumbuhan ini dapat dilihat dalam empat jenis gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim iaitu gaya bahasa *المَثَلُ* (*al-Mathal*), gaya bahasa *التَّشْبِيهِ* (*al-Tasybih*), gaya bahasa pertanyaan *الْإِسْتِفْهَامُ* dan gaya bahasa sumpah *الْقَسَمُ*.

Antara karya yang membincangkan tentang keseluruhan bentuk gaya bahasa yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah kitab *al-Bayan fi Du'i Asalib Al-Qur'an* oleh 'Abd al-Fath Lasyin (1998). Kitab ini mengandungi tiga bab utama iaitu bab satu berkaitan dengan tajuk *الْمَجَازُ* (*al-Majaz*) dan bab tiga berkaitan dengan tajuk *الْكِنَايَةُ* (*al-Kinayat*). Pada bahagian pengenalan, penulis turut membincangkan tentang tajuk ilmu *الْبَيَانُ* (*al-Bayan*) dan perkembangannya.

Hanya pada bab satu sahaja yang membincangkan berkaitan dengan gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan iaitu pada tajuk gaya bahasa *al-Tasybih*. Perbincangan dalam tajuk gaya bahasa *al-Tasybih* ini meliputi berbincangan dalam kalangan pakar bahasa Arab silam-moden dan perbincangan berkaitan dengan perbezaan, persamaan dan hubungan antara *al-Tasybih* dan *al-Tamthil* التمثيل. Tiga ayat *al-Tasybih* yang mengandungi nama tumbuh-tumbuhan dijadikan contoh dalam perbincangan berkaitan dengan gaya bahasa *al-Tasybih* ini. Ayat-ayat tersebut ialah ayat ke-24 dari surah Yunus, ayat 45 dari surah al-Kahf dan ayat 20 dari surah al-Hadid.

Buku lain yang membincangkan tentang bentuk gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah buku karangan Ahmad Ahmad Badawiy yang bertajuk *min Balaghat Al-Qur'an* (2003). Fokus perbincangan dalam buku ini ialah untuk melihat kepelbagai jenis gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim. Oleh itu, ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim juga digunakan sebagai contoh untuk menerangkan jenis-jenis gaya bahasa yang dibincangkan.

Penulis membahagikan buku ini kepada dua bahagian. Bahagian pertama terdiri daripada empat bab yang membincangkan berkaitan dengan kesusasteraan Al-Qur'an Al-Karim dan gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim. Dalam bahagian ini, terdapat dua tajuk kecil yang membincangkan berkaitan dengan gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim iaitu gaya bahasa *al-Tasybih* dan gaya bahasa sumpah القسم. Ayat-ayat yang dibincangkan ini dijadikan contoh untuk menunjukkan kepelbagaian elemen yang terdapat dalam kedua-dua jenis gaya bahasa ini.

Bahagian kedua dalam buku ini pula membincangkan berkaitan dengan makna-makna ayat dalam Al-Qur'a Al-Karim seperti kalimah Allah S.W.T, Muhammad S.A.W, Al-Qur'an Al-Karim, syurga dan neraka. Secara keseluruhannya, penulis buku ini tidak membincangkan semua ayat berkaitan dengan gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Ini kerana fokus perbincangan dalam buku ini ialah untuk melihat jenis-jenis gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim dan bukannya fokus perbincangan kepada elemen tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam sesuatu jenis gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Dirasat li Uslub Al-Qur'an Al-Karim buku karangan Muhammad 'Abd al-Khaliq 'Adimat (1972) yang merupakan antara karya berkaitan dengan ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim dari perspektif nahw, sarf, balaghat dan sastera Arab. Tujuan buku ini ditulis adalah untuk menjadikan Al-Qur'an Al-Karim sebagai satu bahan rujukan utama dalam pembelajaran berkaitan dengan jenis-jenis huruf, makna dan peranannya, pembelajaran sarf dan fonetik, pembelajaran nahw dan masalah perselisihan dalam kalangan sarjana Arab dan pembelajaran balaghat dan kesusasteraan Arab. Buku yang dihasilkan oleh penulis merupakan buku yang sangat bernilai dalam bidang Al-Qur'an Al-Karim dan bahasa Arab serta boleh diandaikan bahawa tiada buku yang pernah dihasilkan sama seperti buku ini.

Buku ini yang terdiri daripada tiga bahagian dalam empat jilid yang besar. Terdapat ayat-ayat berkaitan dengan gaya bahasa tumbuh-tumbuhan yang direkodkan dalam dalam buku ini yang boleh dijadikan sebagai rujukan. Walau pun begitu, penulis buku ini hanya menyenaraikan sebahagian ayat-ayat tumbuh-tumbuhan sahaja dalam Al-Qur'an Al-Karim kerana fokus perbincangan dalam buku ini ialah fokus dalam bidang Nahw, sarf, balaghat dan sastera Arab-Al-Qur'an Al-Karim dan bukannya fokus kepada perbincangan berkaitan dengan gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Perbincangan berkaitan dengan sorotan kajian lepas dalam bidang gaya-gaya bahasa tertentu dalam Al-Qur'an Al-Karim akan melibatkan perbincangan dari empat jenis gaya bahasa iaitu gaya bahasa *al-*

Mathal, gaya bahasa *al-Tasybih*, gaya bahasa pertanyaan dan gaya bahasa sumpah. Melalui kajian perpustakaan yang dilakukan terhadap keempat-empat jenis gaya bahasa ini, dapatan kajian mendapati apabila perbincangan berkaitan dengan jenis gaya bahasa ini dilakukan dalam Al-Qur'an Al-Karim, secara tidak langsung ia juga melibatkan perbincangan berkaitan dengan gaya bahasa tumbuh-tumbuhan. Ini kerana elemen tumbuh-tumbuhan merupakan sebahagian elemen yang terdapat dalam semua jenis gaya bahasa ini. Walau pun begitu, perbincangan yang dilakukan terhadap gaya bahasa tumbuh-tumbuhan ini adalah secara umum kerana fokus perbincangan adalah kepada aspek jenis gaya bahasa dan tidak kepada elemen tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam gaya bahasa tersebut.

Antara karya yang membincangkan tajuk gaya bahasa *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah karya Ibn Qayyum al-Jawziyyat (751H) yang bertajuk *al-Amthal fi Al-Qur'an Al-Karim*. Fokus perbincangan beliau ialah berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* dalam bahasa Arab dengan mengambil ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim sebagai deskriptif kajian. Buku ini mengandungi empat bab utama. Bab satu membincangkan tentang maksud, jenis dan karya-karya yang ditulis berkaitan dengan *al-Amthal* dalam bahasa Arab. Bab dua pula membincangkan jenis-jenis *al-Amthal* yang terdapat dalam hadith Nabi S.A.W, bahasa standard dan bahasa pasar. Bab tiga membincangkan sejarah ketokohan Ibn Qayyum al-Jawziyyat dan perkembangan *al-Amthal* pada zamannya.

Hanya bab empat dalam buku ini yang membincangkan tentang *al-Amthal* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Dalam bab empat ini, Ibn Qayyum al-Jawziyyat membahagikannya kepada 19 tajuk kecil. Setiap tajuk kecil ini mewakili topik dan ayat *al-Amthal* yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim. Hanya tiga ayat yang berkaitan dengan *al-Amthal* tumbuh-tumbuhan dibincangkan dalam buku ini iaitu ayat 24 dari surah Yunus, ayat 24 dari surah Ibrahim dan ayat 261 dari surah al-Baqarat sedangkan jumlah keseluruhan ayat *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan ialah sebanyak sepuluh ayat yang dibincangkan dalam lima topik yang berbeza.

Selain daripada karya Ibn Qayyum al-Jawziyyat ini, terdapat lagi beberapa karya lain yang membincangkan tentang gaya bahasa *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim seperti buku *Amthal Al-Qur'an wa Suwar min Adabih al-Rafi'* (1992) dan *Qawa'id al-Tadabbur al-Amthal li Kitab Allah 'Azza wa Jall* (2009) karangan 'Abd Rahman Hassan Hanabakat al-Maidaniy. Buku pertama karangannya membincangkan berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* dalam bahasa Arab yang meliputi maksud *al-Mathal*, jenis *al-Mathal*, tujuan penggunaan *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim dan ciri-ciri *al-Mathal* yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim. Selain itu, penulis telah menggunakan ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim sebagai korpus kajian berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Manakala buku keduanya pula membincangkan kaedah-kaedah yang dipraktikkan dalam gaya bahasa *al-Mathal* terhadap ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim. Terdapat 40 kaedah yang dinyatakan dalam buku ini dengan setiap satu daripadanya membincangkan tajuk-tajuk tertentu yang berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Antara kajian pengajian peringkat sarjana yang pernah dilakukan berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* dalam al-Qur'an Al-Karim ialah kajian yang bertajuk *al-Athar al-Tarbawiyat wa al-Da'wiyat min Khilal Darb al-Amthal fi Al-Qur'an al-Karim* oleh 'AbdLah bin Syiat dari Kuliah Dakwah Universiti al-Jaza'ir pada tahun 2009. Tesis ini terdiri daripada empat bab utama yang membincangkan tentang tajuk *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab satu membincangkan maksud *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim, jenis-jenisnya dan tujuan penggunaan *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab dua membincangkan tentang *al-Mathal* yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim dengan mengambil contoh beberapa ayat yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim sebagai analisis kajian. Antara ayat yang dijadikan contoh ialah ayat-ayat yang berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* tumbuh-tumbuhan.

Bab tiga membincangkan tentang matlamat dalam medium pendidikan dan dakwah penggunaan gaya bahasa *al-Mathal* dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bab empat yang merupakan bab terakhir dalam tesis ini membincangkan tentang kesan penggunaan gaya bahasa *al-Mathal* dalam medium pendidikan dan dakwah. Fokus kajian ini ialah untuk melihat kekuatan dan kesan penggunaan gaya bahasa *al-Mathal* sebagai salah satu medium dakwah. Oleh itu perbincangan yang terperinci berkaitan dengan gaya bahasa *al-Mathal* tumbuh-tumbuhan tidak dilakukan kerana ia tidak melibatkan fokus utama tesis ini iaitu dalam bidang dakwah.

Antara kajian berkaitan dengan tajuk gaya bahasa *al-Tasybih* dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah kajian yang bertajuk *al-Juman fi Tasybihat al-Qur'an* (1987) oleh Abu al-Qasim al-Baghdadiy, *Adawat al-Tasybih Dilalataha wa Isti'malataha fi Al-Qur'an Al-Karim* (1992) oleh Mahmud Musa Hamdan dan tesis sarjana dari Universiti Islam Negeri Malang Indonesia tahun 2008 bertajuk *al-Tasybih fi Surat al-Qamar* oleh 'Atikat. Kesemua kajian ini membincangkan tentang gaya bahasa *al-Tasybih* dari aspek maksud, jenis, ciri-ciri dan peranannya dalam bahasa Arab. Seterusnya ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim yang berkaitan dengan jenis gaya bahasa ini akan dijadikan sebagai deskriptif kajian. Tidak semua gaya bahasa *al-Tasybih* tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dibincangkan dalam kajian ini. Walau pun begitu, kajian ini dapat dijadikan sebagai rujukan untuk melihat asas perbincangan yang melibatkan gaya bahasa *al-Tasybih* tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kelainan yang terdapat dalam tesis ini berbanding kajian-kajian yang pernah dilakukan ialah penulis membincangkan keseluruhan gaya bahasa *al-Tasybih* tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dari sudut analisis wacana balaghah Arab.

Antara hasil kajian berkaitan dengan tajuk gaya bahasa pertanyaan yang pernah dilakukan pula ialah seperti buku *Uslub al-Istifham fi Al-Qur'an Al-Karim 'Araduhu wa 'I'rabuhu* oleh 'Abd Karim Mahmud Yusuf (2000), kajian peringkat sarjana bertajuk *al-Su'al fi Du' Al-Qur'an Al-Karim Dirasat Maudu'iyat* oleh Wardah Mustafa Kahil dari universiti Islam Gaza, Palestine (2009) dan kajian peringkat doktor falsafah bertajuk *Asalib al-Istifham fi al-Bahth al-Balaghiy wa Asraruha fi Al-Qur'an Al-Karim* oleh Muhammad Ibrahim Muhammad Syarif dari Universiti Islam Antarabangsa Islamabad Pakistan (2007).

Walaupun begitu, tidak semua gaya bahasa pertanyaan yang melibatkan istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dibincangkan dalam kajian ini. Kajian ini dapat dijadikan sebagai asas rujukan berkaitan dengan gaya bahasa pertanyaan yang melibatkan istilah tumbuh-tumbuhan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kelainan yang terdapat dalam tesis ini berbanding kajian-kajian yang pernah dilakukan ialah penulis membincangkan keseluruhan gaya bahasa pertanyaan yang melibatkan istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Antara buku berkaitan dengan tajuk gaya bahasa sumpah dalam Al-Qur'an Al-Karim pula ialah *al-Tabyan fi Aqsam al-Qur'an* oleh Ibn Qayyum al-Jawziyyat (t.t) dan kajian peringkat sarjana bertajuk *Uslub al-Qasam fi Al-Qur'an Dirasat Balaghiat* oleh 'Aliy bin Muhammad 'Abd al-Muhsin dari universiti Umm al-Qura Arab Saudi (1991). Kedua-dua kajian ini membincangkan secara keseluruhan gaya bahasa sumpah yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim. Secara tidak langsung, apabila perbincangan berkaitan dengan gaya bahasa sumpah dibincangkan dalam Al-Qur'an Al-Karim, ia akan menyentuh ayat-ayat sumpah yang melibatkan istilah tumbuh-tumbuhan. Walaupun begitu, hanya satu ayat tumbuh-tumbuhan sahaja yang dibincangkan dalam kedua-kedua kajian ini sedangkan terdapat ayat lain yang berkaitan dengan gaya bahasa sumpah ini. Oleh itu, tesis ini adalah sebagai pelengkap perbincangan berkaitan dengan gaya bahasa sumpah yang melibatkan istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Antara kajian khusus yang boleh dianggap sebagai kajian berkaitan dengan jenis gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim ialah disertasi Doktor Falsafah yang bertajuk

al-Nabat fi Du' Al-Qur'an Al-Karim wa Al-Sunnat al-Nabawiyyat al-Muttaharat oleh Jawahir Muhammad Surur Sa'ad Baslum (1994) dari Universiti Umm al-Qura Arab Saudi. Kajian ini membincangkan berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan yang terdapat di dalam Al-Qur'an Al-Karim dan Sunnah Nabi S.A.W. Kajian ini mengandungi empat bab utama. Bab satu membincangkan tentang istilah tumbuh-tumbuhan dan elemen-elemen yang berkaitan dengannya dalam Al-Qur'an Al-Karim dan Sunnah Nabi S.A.W seperti elemen pertanian, perladangan, faktor tanah, hujan, matahari dan udara.

Selain itu, bab ini juga membincangkan tentang kegunaan tumbuh-tumbuhan secara langsung dan tidak langsung kepada manusia. Kajian yang dilakukan dalam bab ini adalah luas sehingga menyebabkan data yang direkodkan berbentuk umum. Perbincangan hanya dilakukan dengan cara mengemukakan ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dan Sunnah Nabi S.A.W dan beberapa pandangan ulama berkaitan dengannya tanpa kupasan dan pandangan dari penulis.

Bab dua pula membincangkan tentang cara penyampaian dan teknik persembahan ayat-ayat yang berkaitan dengan istilah tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim dan sunnah Nabi S.A.W. Perbincangan yang dilakukan dalam bab ini adalah terlalu panjang yang disebabkan oleh penulis turut membincangkan perkara-perkara asas yang tidak sepatutnya diperbincangkan dalam kajian ini secara terperinci seperti maksud gaya bahasa dari sudut bahasa dan istilah. Bab ini boleh diringkaskan dengan cara penulis terus memberikan fokus kepada topik utama tajuk kajian iaitu gambaran tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim dan sunnah Nabi S.A.W. Perbincangan dalam bab ini melibatkan bidang analisis wacana dan balaghat Arab.

Bab tiga merupakan perbincangan yang berkisarkan kepada bidang tafsir dan bidang akidah. Bab ini menyentuh tentang dalil tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim dan Sunnah Nabi S.A.W berkaitan dengan kewujudan Allah S.W.T dan hari akhirat. Bab empat pula membincangkan tentang disiplin-disiplin kehidupan manusia yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan seperti amalan berzakat, bersedekah, bersyukur, infaq dan sebagainya. Perbincangan dalam bab ini adalah berkisarkan kepada bidang ilmu fiqh.

Keseluruhan kajian ini adalah bersifat terlalu luas sehingga menyebabkan perbincangan terhadap data-data yang terkumpul dilakukan secara umum. Selain itu, topik yang luas ini juga menyebabkan data-data yang dikumpulkan adalah tidak mencukupi contohnya istilah tumbuh-tumbuhan yang dikeluarkan dari Al-Qur'an Al-Karim adalah tidak menyeluruh. Terdapat banyak istilah tumbuh-tumbuhan yang terdapat di dalam Al-Qur'an Al-Karim tidak dikeluarkan. Perbincangan dari gabungan disiplin ilmu yang banyak juga menyebabkan kajian ini tidak memberi fokus kepada sesuatu disiplin ilmu secara terperinci.

Terdapat satu kajian dalam bidang leksikografi dan semantik Arab dalam Al-Qur'an Al-Karim yang khusus melibatkan tajuk tumbuh-tumbuhan bertajuk *Alfaz al-Nabat wa Syajar fi Al-Qur'an Al-Karim: Dirasat Dalaliyat* oleh Masiat Hamid Khalil Hamid (2006) dari Universiti al-Fayyum, Sanna'a Mesir. Kajian ini berkaitan dengan kajian semantik istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kajian ini mengandungi lima bab utama. Bab pertama dalam kajian ini membincangkan sejarah tumbuh-tumbuhan dalam kalangan masyarakat Arab. Perbincangan dalam bab pertama dalam kajian ini adalah berkisar kepada teori tumbuh-tumbuhan dalam kalangan masyarakat Arab seperti yang tercatat dalam himpunan surat dan buku lama Arab.

Perbincangan dalam bab-bab yang seterusnya merupakan perbincangan dari aspek amali. Dalam bab-bab ini, penulis membincangkan makna istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dan mengklasifikasikan tumbuh-tumbuhan ini kepada tiga kumpulan. Kumpulan pertama adalah nama tumbuh-tumbuhan dan pokok dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kumpulan kedua pula ialah jenis pokok yang

berbuah dan jenis buah-buahan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Manakala kumpulan ketiga ialah keadaan dan bentuk pokok yang dicatat dalam Al-Qur'an Al-Karim.

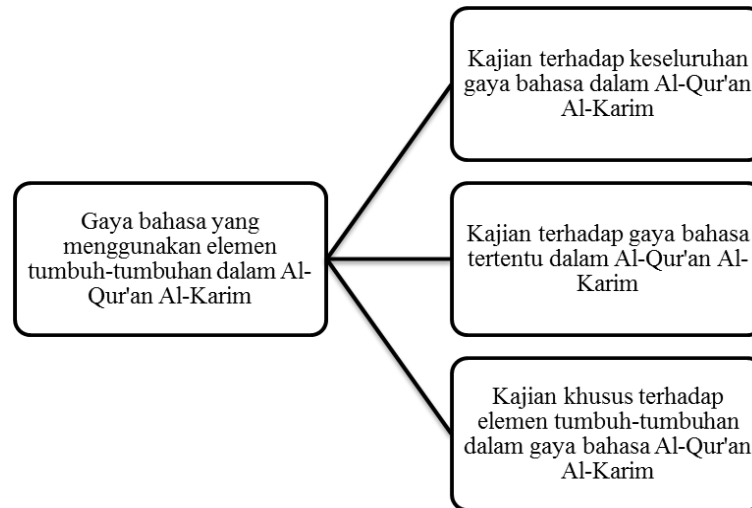
Kajian ini hanya tertumpu kepada bidang semantik Arab. Selain itu, perbincangan yang dilakukan tidak memberi fokus kepada bidang analisis wacana, balaghah dan tatabahasa Arab. Kajian ini juga hanya berkisar kepada perbincangan makna sebahagian istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dengan tidak melibatkan keseluruhan istilah tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Kajian lain yang menggabungkan bidang leksikografi Arab dan sains pertanian seperti kajian penyelidikan bertajuk *'Alim al-Nabat fi Al-Qur'an Al-Karim* oleh 'Abd al-Mun'im Fahim al-Hadiy dan Rina Muhsin Barkat (1998) dari Universiti al-Zaqaziq Mesir juga dapat menyentuh perbincangan aspek gaya bahasa tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kajian ini terdiri dari tiga bab utama. Bab pertama membincangkan tajuk aktiviti pertanian yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim seperti topik perladangan, penanaman, pembajakan dan penuaian. Bab kedua pula membincangkan tentang ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim yang berkaitan fizikal bentuk tumbuh-tumbuhan seperti biji benih, tunas, batang kayu, daun, tangkai, buah-buahan dan pokok kayu.

Manakala bab yang ketiga pula membincangkan tumbuh-tumbuhan yang terdapat di dalam Al-Qur'an Al-Karim. Penyenaraian istilah tumbuh-tumbuhan yang terdapat dalam bab ini dilakukan secara tidak menyeluruh. Ini kerana terdapat beberapa istilah tumbuh-tumbuhan yang disebut di dalam Al-Qur'an Al-Karim tetapi tidak dibincangkan dalam kajian ini seperti istilah rumput *الْأَبُ*.

Keseluruhan kajian ini adalah terlalu ringkas. Bidang kajian hanya tertumpu kepada bidang leksikografi Arab dan sains pertanian. Terdapat data-data yang dikemukakan dengan hanya melampirkan ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim tanpa sebarang perbincangan dari penulis seperti contohnya pada tajuk bunga mawar *الْوَرْدُ*. Walau pun begitu, kajian ini dapat dimanfaatkan oleh penulis dalam melengkapkan kajian ilmiah ini.

Kajian terakhir ialah kajian yang bertajuk *'Adalat Ahl al-Bayyt wa al-Sahabat Baina al-Ayat Al-Qur'aniyat wa al-Tarakib al-Nabatiyat* oleh Nazmi Khalil Abu al-'Ata (2011) dari Universiti Kaherah Mesir. Kajian ini hanya tertumpu kepada ayat 29 dari surah al-Fath yang menggambarkan tentang akhlak Nabi S.A.W dan juga para sahabat. Perbincangan dalam kajian ini menggabungkan antara kaitan fakta yang terdapat dalam bidang sains pertanian dengan gambaran akhlak Nabi S.A.W yang terdapat dalam Al-Qur'an Al-Karim. Kajian ini juga mengambil pendapat beberapa pandangan ahli tafsir seperti al-Tabariy. Kupasan yang menarik dalam kajian ini membuktikan bahawa sesungguhnya fakta-fakta yang terdapat dalam bidang sains moden dapat diserasikan dengan ayat-ayat Al-Qur'an Al-Karim sekiranya diolah dengan cara yang betul.

Rajah 1.2: Skop kajian yang dilakukan terhadap gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim

Penutup

Kajian berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam berkait rapat dengan faktor Al-Qur'an Al-Karim dan hadith Nabi S.A.W. Ini kerana dalam Al-Qur'an Al-Karim dan hadith Nabi S.A.W terdapat banyak ayat-ayat yang berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan. Faktor ini telah menjadi pendorong kepada para sarjana Arab-Islam untuk melibatkan diri dalam kajian berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan secara serius.

Terdapat tiga peringkat sejarah perkembangan kajian berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan dalam kalangan sarjana Arab-Islam. Peringkat pertama ialah perbincangan dan penyusunan ilmu berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan yang dilakukan bersama-sama dengan disiplin ilmu yang lain seperti dalam bidang bahasa, leksikografi dan perubatan. Peringkat kedua pula ialah penyusunan ilmu pengetahuan mengikut pengkhususan dalam bidang masing-masing dan peringkat yang ketiga ialah perbincangan berkaitan dengan tumbuh-tumbuhan bersama-sama dengan disiplin ilmu yang lain khususnya dalam bidang sains perubatan, sains pertanian dan sains geografi.

Kajian silam dan moden yang membincangkan tentang dunia tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim dapat dilihat dalam lima bidang utama. Bidang-bidang tersebut ialah bidang saintifik tumbuh-tumbuhan, bidang tumbuh-tumbuhan dan sains pertanian, bidang tumbuh-tumbuhan dan sains perubatan, bidang fiqh pertanian dan bidang gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Terdapat tiga bentuk perbincangan yang dilakukan oleh para pengkaji gaya bahasa yang melibatkan tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bentuk pertama ialah perbincangan berkaitan dengan keseluruhan bentuk gaya bahasa dalam Al-Qur'an Al-Karim. Bentuk kedua pula ialah perbincangan berkaitan dengan jenis-jenis gaya bahasa tertentu dalam Al-Qur'an Al-Karim dan bentuk yang ketiga ialah perbincangan yang khusus kepada gaya bahasa yang menggunakan nama tumbuh-tumbuhan dalam Al-Qur'an Al-Karim.

Rujukan

Al-Quran Al-Karim

- ‘Abd al-Fath Lasyin. (1998). *Al-Bayan fi Du’i Asalib Al-Qur’an*. Kaherah, Mesir: Dar al-Fikr al-‘Arabiyy.
- ‘Abd al-Mun’im Fahim al-Hadiy, & Rina Muhsin Barkat. (1998). *‘Alim al-Nabat fi Al-Qur’an Al-Karim*. Universiti al-Zaqaziq, Mesir.
- ‘Abd al-Salam Muhammad al-Nuwaihiy. (1995). *Mawsu‘at al-Hadarat al-‘Arabiyyat al-Islamiyyat*. Kaherah, Mesir: Dar al-Faris Lilnasyar wa al-Tawzi‘.
- ‘Abd Rahman Hassan Hanabakat al-Maidaniy. (1992). *Amthal Al-Qur’an wa Suwar min Adabih al-Rafi‘*. Dimasq, Syiria: Dar al-Qalam.
- ‘Abd Rahman Hassan Hanabakat al-Maidaniy. (2009). *Qawa‘id al-Tadabbur al-Amthal li Kitab Allah ‘Azza wa Jall*. Dimasq, Syiria: Dar al-Qalam.
- ‘Abd Karim Mahmud Yusuf. (2000). *Uslub al-Istifham fi Al-Qur’an Al-Karim Gharaduhu wa ‘I‘rabuhu*. Dimasq, Syiria: al-Maktabat al-Ghazaliy.
- ‘AbdalLah bin Syiat. (2009). *Al-Athar al-Tarbawiyyat wa al-Da‘wiyyat min Khilal Darb al-Amthal fi Al-Qur’an al-Karim*. (Tesis Sarjana). Universiti al-Jaza’ir, Al-Jaza’ir.
- ‘Aliy bin Muhammad ‘Abd al-Muhsin. (1991). *Uslub al-Qasam fi Al-Qur’an Dirasat Balaghiat*. (Tesis Sarjana). Universiti Umm al-Qura, Arab Saudi.
- ‘Atikat. (2008). *Al-Tasybih fi Surat al-Qamar*. (Tesis Sarjana). Universiti Islam, Negeri Malang, Indonesia.
- Al-‘Asqalaniy, Ahmad bin ‘Aliy bin Hajar. (1997). (e.d) ‘Abd al-‘Aziz bin ‘AbdulLah bin Baz. *Fath al-Bari Syarh Sahih al-Bukhariy*. Amman, Jordan: Maktabat al-Risalat al-Hadithat.
- Al-Anbariy, Abu al-Barakat ‘Abd al-Rahman. (1985). (e.d) Ibrahim al-Samara’iy. *Nazhat al-Alba’ fi Tabaqat al-‘Udaba’*. Al-Zarqa’, Jordan: Maktabat al-Manar.
- Al-Suyutiy, Jalal a-Din ‘Abd al-Rahman bin Abu Bakar. (1979). (e.d) Muhammad Abu al-Fadl Ibrahim. *Bughyat al-Wu‘at fi al-Tabaqat al-Lughawiyyin wa al-Nuhhat*. Beirut, Lubnan: Dar al-Fikir.
- Al-Mu’taz Yahya Sanbal. (2012, Disember). Al-Nabat fi Al-Qur’an Al-Karim Ni’am wa Ibda’. *Majalah al-Tabyan*, 102, 62-63.
- Abu al-Faraj Muhammad bin Ishaq al-Nadim. (2009). (e.d) Ayman Fu’ad Sayyid. *Al-Fihrisat LilNadim*. London, UK: Al-Furqan Islamic Herritage Foundation.
- Abu al-Qasim al-Baghdadiy. (1991). (e.d) Mahmud Hasan Abu Najiy. *Al-Juman fi Tasybihat al-Qur’an*. Jeddah, Arab Saudi: Markaz al-Saf al-Elektruniy.

Abu 'Ubaid al-Qasim Sallam. (1989). (e.d) Ramadan 'Abd al-Tawwab. *Al-Gharib al-Musannaf*. Al-Zahir, Mesir: Maktabat al-Thaqafat al-Diniyyat.

Ahmad Ahmad Badawiy. (2003). *Min Balaghat Al-Qur'an*. Kaherah, Mesir: Nahdat Mesir.

Ahmad 'Isa. (1994). *Tarikh al-Nabat 'inda al-'Arab*. Kaherah, Mesir: Mu'assasat Handawi Lilta'lim wa al-Thaqafat.

Amawiy al-Asybiliy. (1989). (e.d) Ibrahim al-Abyari. *Fihrasat Ibn Khayr*. Kaherah, Mesir: Dar al-Kitab al-Misriy.

Carl Brockelman. (1941). (e.d) 'Abd al-Halim al-Najar. *Tarikh al-Adab al-'Arabiyy*. Kaherah, Mesir: Dar al-Ma'arif.

Ibn Sidah, Abu Hussin bin Isma'il. (2003). (e.d) 'Abd al-Fath Sayyid Salim. *Al-Muhkam wa al-Muhit al-'Azam fi al-Lughat*. Kaherah, Mesir: Ma'had al-Makhtutat al-'Arabiyyat.

Ibn Sidah, Abu Hussin bin Isma'il. (t.t). *al-Mukhassas*. Beirut, Lubnan: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyat.

Ibn Qayyum al-Jawziyyat, Muhammad bin Abu Bakar. (1981). (e.d) Sa'id Muhammad al-Namr Khatib. *Al-Amthal fi Al-Qur'an Al-Karim*. Beirut, Lubnan: Dar al-Ma'rifat.

Ibn Qayyum al-Jawziyyat, Muhammad bin Abu Bakar. (t.t). *Al-Tabyan fi Aqsam al-Qur'an*. Kaherah, Mesir: Al-Maktabat al-Mutanabbiy.

Jawahir Muhammad Surur Sa'ad Baslum. (1994). *Al-Nabat fi Du' Al-Qur'an Al-Karim wa Al-Sunnat al-Nabawiyyat al-Muttaharat*. (Tesis Ph.d). Universiti Umm al-Qura, Arab Saudi.

Mahmud Musa Hamdan. (1992). *Adawat al-Tasybih Dilalataha wa Isti'malataha fi Al-Qur'an Al-Karim*. Syubara, Mesir: Matba'at al-Amanat.

Masiat Hamid Khalil Hamid. (2006). *Alfaz al-Nabat wa Syajar fi Al-Qur'an Al-Karim: Dirasat Dalaliyyat*. (Tesis ph.d). Universiti al-Fayyum, Sanna'a, Mesir.

Muhammad 'Abd al-Khaliq 'Adimat. (1972). *Dirasat li Uslub Al-Qur'an Al-Karim*. Kaherah, Mesir: Dar al-Hadith.

Muhammad 'Abduh Dasuqiy. (2011). *Al-Nabat fi Al-Qur'an wa Al-Sunnat min al-Manzur al-Islamiy*. (Kajian Ilmiah). Sudan, Universiti Sudan Sains dan Teknologi.

Muhammad Ibrahim Muhammad Syarif. (2007). *Asalib al-Istifham fi al-Bahth al-Balaghiy wa Asraruha fi Al-Qur'an Al-Karim*. (Tesis Ph.d). Universiti Islam Antarabangsa, Ismlamabad, Pakistan.

Mustafa bin 'AbdulLah Hajiy Khalifat. (1941). *Kasyf al-Zunun 'An Asamiy al-Kutub wa al-Funun*. Beirut, Lubnan: Dar 'Ihya' al-Turath al-'Arabiyy.

Ramadan 'Abd al-Tawwab. (1999). *Fusul fi Fiqh al-'Arabiyyat*. Kaherah, Mesir: Maktabat al-Khanjiy.

Raghib al-Sarjaniy. (2009). *Qissat al-'Ulum al-Tibbiyyat fi al-Hadarat al-Islamiyyat*. Kaherah, Mesir: Mu'assasat 'Iqra' Lilnasyar wa al-Tawzi' wa al-Tarjumat.

Wardah Mustafa Kahil. (2009). *Al-Su'al fi Du' Al-Qur'an Al-Karim Dirasat Maudu'iyat*. (Tesis Sarjana). Universiti Islam Gaza, Palestine.

Yaqut al-Hamawiy, Syihab al-Din. (1993). *Mu'jam al-Buldan*. Beirut, Lubnan: Dar al-Sadir.

Zaghlul al-Najar. (2004). *Ayat al-Nabat fi Al-Qur'an*. Kaherah, Mesir: Maktabat al-Syuruq.

Muhammad Fauzi Jumingan. (2006). *Konsep agro-pertanian dalam Al-Qur'an menurut perspektif semantik-pragmatik*. (Kajian Ilmiah). Universiti Putra Malaysia.

Dunya bin Dir. (2001). *Gambaran Pertanian di Dalam Al-Quran*. (Kajian Ilmiah). Universiti Putra Malaysia.

Nazmi Khalil Abu al-'Ata. (1979). *I'jaz al-Nabat fi Al-Qur'an Al-Karim*. Diambil dari <http://quran-m.com/container2.php?fun=sheckdetails&id=5>

Nazmi Khalil Abu al-'Ata. (1996). *Ayat Mu'jizat min Al-Qur'an Al-Karim wa 'Alim al-Nabat*. Diambil dari <http://quran-m.com/container2.php?fun=sheckdetails&id=5>

Nazmi Khalil Abu al-'Ata. (2011). *Mu'jizat min Al-Qur'an al-Karim wa 'Alim al-Nabat*. Diambil dari <http://quran-m.com/container2.php?fun=sheckdetails&id=5>

Nazmi Khalil Abu al-'Ata. (2011). *'Adalat Ahl al-Bayyt wa al-Sahabat Baina al-Ayat Al-Qur'aniyat wa al-Tarakib al-Nabatiyat*. Diambil dari http://d1.islamhouse.com/data/ar/ih_books/single3/ar_Adalat_Asshaba.pdf